

ВОЛИНЕЦЬ НАТАЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділення організації наукових досліджень науково-дослідного відділу, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИКОРДОННИКІВ З РІЗНИМ СЛУЖБОВИМ СТАТУСОМ ТА ПСИХОЛОГІВ, СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД НАЯВНОСТІ ДОСВІДУ ПРИВАТНОЇ ПРАКТИКИ

У статті представлено результати порівняльного аналізу особливостей переживання особистісного благополуччя прикордонниками з різним службовим статусом та психологами, соціальними працівниками і соціальними педагогами в залежності від наявності досвіду приватної практики. Показано, що у психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів з досвідом приватної професійної практики виявлено вищий показник загального рівня особистісного благополуччя та його компонентів: особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень, ніж у фахівців без досвіду приватної практики. Зазначено, що досвід приватної практики дає більшу особистісну свободу психологам, соціальним працівникам та соціальним педагогам для самостійного забезпечення різних сфер власної життєдіяльності. Приватна практика значно розширює професійний досвід та компетенції психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів, а, отже, впливає і на рівень їхнього особистісного благополуччя в контексті особистісної самоефективності. Виявлено, що загальний рівень особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів є нижчим порівняно з прикордонниками.

У офіцерів-прикордонників виявлено вищий показник загального рівня особистісного благополуччя та його компонентів: особистісної гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу. Показники особистісної здійсненності життя та особистісної самоефективності офіцерів-прикордонників є нижчими порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу, що пов'язано з низькими рівнями свободи, задоволеності взаєминами зі співробітниками та керівництвом, переживанням емоційно негативних станів та недостатнім врахуванням інтересів при визначенні трудових функцій та призначенні на посади. Зазначено, що переживання особистісного благополуччя офіцерів-прикордонників та прикордонників стар-

шинського та сержантського складу (особистісна здійсненність життя, особистісна гармонія, професійна компетентність й самореалізація, професійно-організаційна мотивація, загальний показник та тип особистісного благополуччя) залежить від службового статусу та специфіки професійної діяльності.

Ключові слова: *особистісне благополуччя, особистісна самоефективність та гармонія, професійна компетентність та самореалізація, професійно-організаційна мотивація, професійний розвиток і досягнення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В професійній сфері життєдіяльності особистісне благополуччя переживається в контексті можливостей здійснення професійної діяльності. І чим вищими та сприятливішими є ці можливості, тим різноманітнішим виявляється спектр переживань пов'язаних з оцінкою особистістю якості життя та задоволеності ним. Окрім того, специфіка професійної діяльності фахівців різних професійних спільнот також має вплив на життєдіяльність особистості. Соціальні, психологічні, професійні, організаційні та інші чинники професійної діяльності впливають на відчуття, почуття, переживання та стани особистості, визначають її оцінки якості власної життєдіяльності в цілому та особистісне благополуччя.

Професійна діяльність психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів орієнтована на вирішення соціально-психолого-педагогічних проблем розвитку та повноцінного функціонування усіх прошарків суспільства і здійснюється в системі взаємодій конкретної особистості із соціумом, а, отже, впливає на формування гуманістичних, моральних, розвивально-виховуючих, здорових відносин та стосунків людей в різних сферах особистісної життєдіяльності та професійної діяльності. Окрім того, професійна діяльність психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів спрямована на збереження зростання фізичного та духовного здоров'я, особистісного благополуччя та гармонізацію відносин у суспільстві. Психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги допомагають і сприяють всіма наявними в їх розпорядженні засобами особистісному благополуччю і самовираженню особистості клієнта, досягненню соціальної справедливості та усвідомленню ними власної ролі та можливостей у вибудовуванні життя, розвитку ресурсів та можливостей для задоволення індивідуальних, групових, національних та інших потреб, намірів та цілей. Особистісне благополуччя психологів, соціальних працівників та

соціальних педагогів також залежить від різноманіття можливостей здійснення професійної діяльності в різних сферах, з різними типами клієнтів, можливостей вибору психолого-педагогічних засобів надання допомоги, підтримки, супроводу тощо. Переживання ними особистісного благополуччя є бажаним, оскільки інтегрує стани психологічного задоволення, комфорту, внутрішньої і зовнішньої гармонії, що в результаті відображається у відповідних ефектах: задоволеності умовами, процесом та результатами праці, міжособистісними відносинами в процесі праці, спілкуванням з колегами та керівниками, професійною компетентністю, самореалізацією досягненнями в професійній діяльності, почутті власної гідності та внутрішньої свободи, що визначають переживання-проживання особистісної та професійної здійсненності життя.

Проте, досліджень, присвячених порівняльному аналізу переживання особистісного благополуччя в залежності від специфіки здійснюваної професійної діяльності прикордонників (офіцерів і військовослужбовців старшинського та сержантського складу ДПС України) та інших професійних спільнот – психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів (з досвідом та без досвіду приватної професійної практики) не проводилося.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітність досліджень благополуччя представлено у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (А. Адлер, М. Аргайл, Б. Братусь, Н. Бредберн, Ш. Бюлер, А. Ватерман, В. Вілсон, Ж. Вірна, А. Вороніна, Е. Дінер, Е. Десі, В. Духневич, Е. Еріксон, Е. Кологривова, В. Манукян, А. Маслоу, М. Мартін, Р. Мей, Ю. Олександров, Г. Олпорт, Я. Павлоцька, В. Пейвот, Г. Пучкова, Р. Райан, К. Ріфф, К. Роджерс, М. Селігман, А. Созонтов, Є. Трошіхіна, Г. Фейст, А. Ферхнем, В. Франкл, Є. Фромм, К. Хорні, М. Чіксентміхайі, Р. Шаміонов, О. Ширяєва, К. Г. Юнг та ін.). Проблеми дослідження суб'єктивної оцінки якості життя різних соціальних та професійних груп присвячено праці: Г. Баранової – суб'єктивна оцінка якості життя студентів; М. Бельські, В. Гриценко, О. Зінченко, Н. Лебедевої, В. Константинова, Г. Солдатової – суб'єктивна оцінка якості життя, адаптація та благополуччя внутрішньо переміщених осіб; Т. Данильченко – суб'єктивне соціальне благополуччя; В. Духневич – психологічне благополуччя професіонала; О. Старченкової – психологічне благополуччя менеджерів; Г. Зараківського, В. Хашенка, А. Журавльова – критерії якості

життя та методи його оцінки тощо. В Україні проблема переживання особистісного благополуччя персоналу ДПС України непрямо представлена у дослідженнях, присвячених вивченню психологічного та психічного здоров'я (В. Алещенко, С. Вірний, Т. Вербанова, Д. Єрмоєнко, В. Кохан, Є. Потапчук, О. Сафін, О. Ящук), професійного вигорання та деформацій (І. Артем'єва, О. Гарний, О. Кириленко, Ю. Максимюк, Б. Томчук, О. Хайрулін), професійної адаптації (С. Вірний, С. Мул, Є. Потапчук, О. Самохвалов, С. Чистяков), професійної успішності (С. Вірний, С. Мул, О. Ставицький).

Метою статті є висвітлення результатів порівняльного аналізу особливостей переживання особистісного благополуччя прикордонниками з різним службовим статусом та психологами, соціальними працівниками і соціальними педагогами в залежності від наявності досвіду приватної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. З метою виявлення особливостей переживання особистісного благополуччя в залежності від специфіки здійснюваної професійної діяльності прикордонників (офіцерів і військовослужбовців старшинського та сержантського складу ДПС України) та психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів (з досвідом та без досвіду приватної професійної практики) використано методи: психодіагностичне тестування, порівняльний аналіз досліджуваних показників, інтерпретація емпіричних даних, узагальнення. З метою виявлення рівнів та типів особистісного благополуччя було використано розроблений авторський скринінг-опитувальник особистісного благополуччя призначений для експресдіагностики рівнів переживання (високого, середнього з тенденцією до високого, середнього з тенденцією до низького та низького) та типів переживання особистісного благополуччя (особистісно-орієнтованого, кар'єрно-орієнтованого, професіонально-орієнтованого та соціально-орієнтованого). Концептуальною основою скринінг-опитувальника стала структурна модель особистісного благополуччя в середовищі професійної діяльності, відповідно до якої особистісне благополуччя розглядається як складне комплексне психологічне утворення, що містить структурні компоненти особистісної здійсненності, особистісної самоефективності, особистісної гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-

організаційної мотивації та професійного розвитку й досягнень [1] та розроблена на її основі типологія особистісного благополуччя [2]. Для виявлення особливостей особистісного благополуччя від специфіки здійснення професійної діяльності використано методи математико-статистичних даних: розрахунки середнього арифметичного та стандартного відхилення для визначення міри центральної тенденції та мінливості досліджуваних показників, U-критерію Манна-Уїтні для виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя, коефіцієнтів кореляції Спірмена для виявлення залежності від специфіки професійної діяльності.

В емпіричному дослідженні особистісного благополуччя прийняли участь: експериментальна група: 302 військовослужбовці-прикордонники, з них: 203 особи – слухачі курсів перекваліфікації (з них 183 особи – чоловіки, 20 осіб – жінки), 99 осіб – офіцери – слухачі факультету підготовки керівних кадрів (чоловіки), віком від 23 до 55 років, зі стажем служби в ДПС України від 1 до 26 років. У вибірці представлено респондентів з усіх регіональних управлінь ДПС України; контрольна група: 82 психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги Київської, Луганської, Львівської, Харківської, Херсонської та Хмельницької областей, з них: 65 жінок та 17 чоловіків, 34 особи, які мають досвід приватної професійної практики та 48 осіб, які не мають досвіду приватної професійної практики, віком 23-68 років, зі стажем роботи 1-49 років.

За результатами тестування виявлено незначні відмінності у наступних показниках особистісного благополуччя прикордонників, психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів в залежності від специфіки професійної діяльності:

1) За показником особистісної здійсненності життя: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 63,50 \pm 2,352$, $\sigma = 13,716$) та осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 61,29 \pm 1,606$, $\sigma = 11,130$) та в експериментальній групі у офіцерів-прикордонників ($M_{\text{сеп}} \pm m = 64,15 \pm 1,121$, $\sigma = 11,151$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{сеп}} \pm m = 67,20 \pm 0,694$, $\sigma = 9,888$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної здійсненності життя. В цілому середній показник особистісної здійсненності життя у осіб з досвідом приватної практики є незначно вищим та мінливішим, ніж у осіб без досвіду приватної практики, що може свідчити про те, що особи з досвідом прива-

тної практики мають незначно вищий рівень втілення особистісного проекту життя та реалізація професійного потенціалу для досягнення поставлених життєво важливих та соціально значущих цілей. В експериментальній групі у прикордонників старшинського та сержантського складу середній показник особистісної здійсненності життя є значно вищим порівняно з офіцерами-прикордонниками, що може свідчити про те, що прикордонники старшинського та сержантського складу вважають професійну діяльність основним джерелом їхньої здійсненності життя, що служба в прикордонному відомстві дає їм можливість для стабільного повноцінного перспективного життя.

2) За показником особистісної самоефективності: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{сер}} \pm m = 46,53 \pm 1,448$, $\sigma = 8,443$) та осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{сер}} \pm m = 43,62 \pm 1,197$, $\sigma = 8,294$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної самоефективності, а в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{сер}} \pm m = 58,88 \pm 0,722$, $\sigma = 7,183$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{сер}} \pm m = 59,11 \pm 0,637$, $\sigma = 9,071$) переважає високий рівень цього показника. В цілому середній показник особистісної самоефективності у осіб з досвідом приватної практики є незначно вищим та мінливішим, що пов'язано з більшим досвідом здійснення професійної діяльності з різними категоріями клієнтів, широким спектром виконуваних професійних функцій, та як наслідок – вищими рівнями самоуправління та самоефективності, самооцінки, самоповаги, самовпевненості, ніж у осіб без досвіду приватної практики. Прикордонники старшинського та сержантського складу незначно вище оцінюють особистісну самоефективність порівняно з офіцерами-прикордонниками, що може бути пов'язано з високою самоповагою, самоефективністю, самооцінкою та самовпевненістю, внутрішньою узгодженістю професійного самоставлення, служба в прикордонному відомстві сприймається ними як особистісне досягнення.

3) За показником особистісної гармонії: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{сер}} \pm m = 44,56 \pm 1,635$, $\sigma = 9,532$) та осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{сер}} \pm m = 42,0 \pm 1,293$, $\sigma = 8,961$) та в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{сер}} \pm m = 43,84 \pm 0,791$, $\sigma = 7,874$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{сер}} \pm m = 40,57 \pm 0,752$, $\sigma = 10,715$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної

гармонії. В цілому середній показник особистісної гармонії у осіб з досвідом приватної практики є вищим та мінливішим, що пов'язано з більшою задоволеністю повсякденною діяльністю та досягненнями в роботі, більш оптимістичним сприйняттям майбутнього, більшою ініціативністю, переживанням піднесення, позитивності та незалежності в роботі порівняно з особами без досвіду приватної практики. Середній показник особистісної гармонії офіцерів-прикордонників є вищим та мінливішим, що пов'язано з більшою задоволеністю повсякденною діяльністю, досягненнями в роботі та умовами праці, більшими можливостями інтеграції стилів життя та втілення в роботі своїх ідеалів і цінностей, більш оптимістичним сприйняттям майбутнього, більшою значущістю соціального оточення, переживанням піднесення, позитивності та незалежності в роботі порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу.

4) За показником професійної компетентності та самореалізації: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{ср}} \pm m = 59,56 \pm 1,792$, $\sigma = 10,448$) й у осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{ср}} \pm m = 55,35 \pm 2,052$, $\sigma = 14,215$) та в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{ср}} \pm m = 45,67 \pm 0,729$, $\sigma = 7,258$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{ср}} \pm m = 41,79 \pm 0,730$, $\sigma = 10,400$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійної компетентності та самореалізації. В цілому середній показник професійної компетентності та самореалізації у осіб з досвідом приватної практики (порівняно з особами без цього досвіду) та офіцерів-прикордонників (порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу) є вищим, що пов'язано з вищими рівнями задоволеності реалізацією професійного потенціалу, самоставлення, професійної затребуваності та компетентності і авторитетом, повагою з боку інших людей, оцінкою результатів професійної діяльності, інтересу до роботи приналежністю до професійної спільноти.

5) За показником професійно-організаційної мотивації: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{ср}} \pm m = 65,65 \pm 1,582$, $\sigma = 9,227$) і осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{ср}} \pm m = 62,90 \pm 1,540$, $\sigma = 10,672$) та в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{ср}} \pm m = 67,19 \pm 0,841$, $\sigma = 8,366$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{ср}} \pm m = 63,24 \pm 0,609$, $\sigma = 8,675$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійно-організаційної мотивації. В цілому

середній показник професійно-організаційної мотивації у осіб з досвідом приватної практики є вищим за рахунок більшої спроможності керувати процесом та результатом життєдіяльності, вищим рівнем самодостатності, інноваційності та креативності в діяльності, більшому задоволенні потреб у винагороді, різноманітті, самовдосконаленні порівняно з особами без досвіду приватної практики, у яких цей показник є незначно мініливішим. У офіцерів прикордонників професійно-організаційна мотивація є вищою за рахунок вищих рівнів самодостатності, більшому задоволенні потреб у винагороді, умовах праці, структуруванні роботи та самовдосконалення, переживанні комфорту та відчутті цілісності та «общинності» прикордонного відомства, більших можливостей досягнення успіху через подолання перешкод і вирішення складних професійних завдань порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу.

б) За показником професійного розвитку та досягнень: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 55,35 \pm 1,250$, $\sigma = 7,286$) і осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 52,56 \pm 1,676$, $\sigma = 11,614$) та в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{сеп}} \pm m = 57,04 \pm 0,610$, $\sigma = 6,071$) і прикордонників старшинського та сержантського складу ($M_{\text{сеп}} \pm m = 56,78 \pm 0,619$, $\sigma = 8,821$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійного розвитку та досягнень. В цілому середній показник професійного розвитку та досягнень у осіб з досвідом приватної практики є вищим за рахунок вищих рівнів задоволеності рівнем професійного розвитку, компетентності, автономності та досягненнями порівняно з особами без досвіду приватної практики. Середній показник професійного розвитку та досягнень офіцерів-прикордонників є вищим, що пов'язано з вищими рівнями задоволеності рівнем професійного розвитку, компетентності, автономності та досягненнями, задоволеності потреб у взаємостосунках та у визнанні, вищими рівнями професійного самоприйняття, професійних цілей, ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу.

За загальним показником особистісного благополуччя: в контрольній групі у осіб з досвідом приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 334,97 \pm 8,947$, $\sigma = 52,170$) і осіб без досвіду приватної практики ($M_{\text{сеп}} \pm m = 316,90 \pm 7,856$, $\sigma = 54,428$) та в експериментальній групі у офіцерів прикордонників ($M_{\text{сеп}} \pm m = 340,21 \pm 3,214$, $\sigma = 31,983$) і прикордонників старшинського та сер-

жантського складу ($M_{\text{ср}} \pm m = 326,69 \pm 2,397$, $\sigma = 34,159$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісного благополуччя. В цілому середній показник особистісного благополуччя у осіб з досвідом приватної практики порівняно з осами без досвіду приватної практики та офіцерів-прикордонників порівняно з прикордонників старшинського та сержантського складу є вищим за рахунок вищих значень усіх його показників. У психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів показники особистісної гармонії та професійної компетентності й самореалізації є вищими порівняно з прикордонниками, а показники особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень є нижчими.

В контрольній групі у 21 (61,77 %) особи з досвідом приватної практики та у 31 (64,58 %) особи без досвіду приватної практики та в експериментальній групі у 66 (66,67 %) офіцерів-прикордонників та у 111 (54,68 %) прикордонників старшинського та сержантського складу виявлено особистісно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті особистісної життєдіяльності і здійсненності власного життя. Це особи з почуттям вільного власного вибору (свободи), які знаходять реальні можливості дії в будь-яких ситуаціях, приймають персонально обґрунтовані рішення; мають чіткі уявлення про себе як про сильну особистість, здатну вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Вони здатні до самореалізації, готові приймати активну участь у власному житті та вибудовувати його, отримують задоволення від взаємин з керівництвом та колегами, проявляють інтерес до роботи, позитивно ставляться до себе як до фахівців, які можуть реалізувати свій професійний потенціал, мають виражене диференційоване уявлення про себе як представників професійної спільноти і, в зв'язку з цим, сформоване позитивне емоційне самоставлення та ставлення до цінностей професійної спільноти, з якою себе ідентифікують. Вони переживають задоволеність повсякденною діяльністю, умовами праці та досягненнями на роботі, піднесення, позитивний вплив роботи та незалежність, у них переважає хороший настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього. Для них велике значення має соціальне оточення. Ці особи мають чітко сформовані професійні цілі та яскраво виражену потребу у визнанні. Вони переживають професійне самоприйняття, прагнуть до професійного розвитку, фор-

мують позитивні відносини в колективі, володіють здатністю до ретроспективної та ситуативної рефлексії.

Професіонально-орієнтований тип благополуччя виявлено: в контрольній групі у 5 (4,71 %) осіб з досвідом приватної практики та у 8 (16,67 %) осіб без досвіду приватної практики та в експериментальній групі у 18 (18,18 %) офіцерів-прикордонників та у 46 (22,66 %) прикордонників старшинського та сержантського складу, відповідно до якого благополуччя переживається як процес самореалізації як професіонала. Це особи, які мають чіткі уявлення про власну спроможність вибудувувати життя у відповідності з власними цілями та уявленнями про його смисл; несуть відповідальність за себе і своє життя, спроможні доводити до кінця рішення, прийняті на підставі особистих цінностей з усвідомленням обов'язковості цього для себе або зобов'язань перед іншими людьми. Вони позитивно сприймають власне минуле як досвід, що сприяє їхньому розвитку і є передумовою сьогоденного життя, що виражається у теплому, емоційному ставленні по відношенню до минулого, та орієнтовані на перспективне майбутнє: мають цілі і плани на майбутнє, планують досягнення майбутніх цілей і отримання винагород тощо; переживають переважно емоційно позитивні стани та задоволення потреби у цікавій роботі; задоволення від реалізації професійного потенціалу та від задоволення потреби у досягненнях. Вони впевнені у своїй професійній компетентності, вмілості, досвідченості. Умовою особистісної самоефективності цих осіб є відсутність стабільного місця проживання та/або можливість отримання досвіду в різних установах (організаціях тощо). Вони переживають значущість соціального оточення в контексті спільного вирішення проблем, розширення відносин з сім'єю, друзями, колегами; переживають процес власного життя через інтерес до нього, його високу емоційну насиченість та наповненість смислом та володіють здатністю до перспективної рефлексії.

Кар'єрно-орієнтований тип благополуччя виявлено: в контрольній групі у 3 (8,82 %) осіб з досвідом приватної практики та у 4 (8,33 %) осіб без досвіду приватної практики виявлено благополуччя та в експериментальній групі у 7 (7,07 %) офіцерів-прикордонників та у 24 (11,82 %) прикордонників старшинського та сержантського складу, відповідно до якого благополуччя переживається як результат успіхів в кар'єрі. Ці особи мають яскраво виражену потребу у цікавій роботі та орієнтовані на стабільність

роботи як постійної роботи з мінімальною ймовірністю звільнення та переживають особистісне благополуччя за умови володіння владними повноваженнями, що дають можливість для прийняття ключових рішень та управління людьми, проектами тощо зі значними делегованими повноваженнями. Для них важливим є врахування інтересів персоналу при визначенні трудових функцій та робота в команді. Вони переживають задоволення потреби у досягненнях та орієнтовані на регулярний менеджмент в управлінні, інтеграцію стилів життя як спосіб збереження гармонії між особистим життям і кар'єрою, як врівноваження різних сфер життєдіяльності – кар'єри, сім'ї, особистих інтересів тощо. Для них кар'єра асоціюється із загальним стилем життя. Врівноважуючи особисті потреби, потреби сім'ї та кар'єри відповідно в організаційних відносинах вони потребують також врахування їхніх особистісних і сімейних потреб. Вони переживають задоволення потреб у винагороді та в умовах праці, володіють здатністю до ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії; у них переважають позитивні стимули винагороди та заохочення у мотивації, вони потребують переважання в управлінні цілісності над дезінтеграцією та інноваційності над консервативністю організації професійної діяльності, а також переважання у відносинах співпраці, які сприяють переживанню особистісного благополуччя.

Соціально-орієнтований тип благополуччя виявлено: в контрольній групі у 1 (2,94 %) особи з досвідом приватної практики та у 3 (6,25 %) осіб без досвіду приватної практики та в експериментальній групі у 8 (8,08 %) офіцерів-прикордонників та у 16 (7,88 %) прикордонників старшинського та сержантського складу, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті соціальних взаємодій. Це особи, які переживають переважно емоційно позитивні стани та отримують задоволення від реалізації потреби у цікавій роботі. Вони реалізують власний інтерес до роботи та отримують задоволення від взаємин з керівництвом та іншими людьми; переживають задоволення потреби у досягненнях; задоволеність умовами праці; у них переважає хороша настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього. Вони отримують задоволення від атмосфери згуртованої єдності, що дає можливість працювати в «общинній» спільноті, яка формується на взаємних симпатіях, групових інтересах, групових нормах поведінки, і орієнтована на мотивування до здійснення професійної діяльності, а також у задоволенні потреб у ви-

нагороді, в умовах праці та в креативності, а також мають яскраво виражену потребу у формуванні та підтримці довгострокових стабільних взаємостосунків при значній близькості взаємин, які базуються на довірі.

В контрольній групі у 4 (11,77 %) осіб з досвідом приватної практики та у 2 (4,17 %) осіб без досвіду приватної практики виявлено змішані типи особистісного благополуччя: у 1 (2,94 %) особи з досвідом приватної практики та у 2 (4,17 %) осіб без досвіду приватної практики – змішаний професійно-кар'єрно-орієнтований тип, у 1 (2,94 %) особи з досвідом приватної практики – змішаний особистісно-соціально-орієнтований тип, у 1 (2,94 %) особи з досвідом приватної практики – змішаний професійно-соціально-орієнтований тип, у 1 (2,94 %) особи з досвідом приватної практики – змішаний особистісно-професійно-орієнтований тип, в експериментальній групі у 6 (2,96%) прикордонників старшинського та сержантського складу – змішаний професійно-кар'єрно-орієнтований, які містять характеристики двох відповідних типів благополуччя, що може бути пов'язано з їхнім прагненням реалізуватися в декількох сферах життєдіяльності.

З метою виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя в контрольній та експериментальній групах в залежності від специфіки професійної діяльності проведено розрахунки U-критерію Манна-Уїтні. За результатами розрахунків в контрольній групі виявлено статистично значущі відмінності особистісної здійсненності життя ($U = 730,00$, при $p=0,038$) та особистісної самоефективності ($U = 624,50$, при $p=0,041$) в залежності від наявності чи відсутності досвіду приватної професійної практики, свідчить про те, що досвід приватної практики дає більшу особистісну свободу психологам, соціальним працівникам та соціальним педагогам для самостійного забезпечення різних сфер життєдіяльності. Інші показники, тип та загальний показник особистісного благополуччя в контрольній групі не мають відмінностей в залежності від наявності/відсутності досвіду приватної професійної практики. В експериментальній групі виявлено статистично значущі відмінності особистісної здійсненності життя ($U = 8462,50$, при $p=0,026$), особистісної гармонії ($U = 8372,00$, при $p=0,018$), професійної компетентності та самореалізації ($U = 8056,00$, при $p=0,005$), професійно-організаційної мотивації ($U = 7661,50$, при $p=0,001$), загального показника особистісного благополуччя ($U = 7726,50$, при $p=0,001$) та типу благополуччя ($U = 8770,00$, при $p=0,043$) від

в залежності від службового статусу (приналежності до офіцерського чи старшинського та сержантського складу).

З метою виявлення залежності показників особистісного благополуччя в контрольній та експериментальній групах від специфіки професійної діяльності проведено розрахунки коефіцієнту кореляції Спірмена, результати яких представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати розрахунків коефіцієнту кореляції Спірмена в контрольній групі (залежності від наявності/відсутності досвіду приватної практики) та в експериментальній групі (залежності від належності до офіцерського чи старшинського та сержантського складу)

Показники	Контрольна група		Експериментальна група	
	Коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s)	p -рівень	Коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s)	p -рівень
Особистісна здійсненність життя	0,297*	0,034	-0,129*	0,025
Особистісна самоефективність	0,302*	0,046	-0,074	0,202
Особистісна гармонія	-0,114	0,310	0,136*	0,018
Професійна компетентність та самореалізація	0,011	0,922	0,162**	0,005
Професійно-організаційна мотивація	-0,093	0,405	0,194**	0,001
Професійний розвиток та досягнення	0,027	0,812	0,015	0,797
Загальний показник особистісного благополуччя	-0,013	0,911	0,188**	0,001
Тип благополуччя	-0,015	0,892	0,117*	0,043

*. Кореляція значуща на рівні 0.05 (2-стороння).

**. Кореляція значуща на рівні 0.01 (2-стороння).

За результатами кореляційного аналізу виявлено: в контрольній групі – пряму кореляційну залежність особистісної здійсненності життя ($r_s=0,297$, при $p=0,034$) та особистісної самоефективності психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів від наявності приватної практики на рівні статистичної значущості; в експериментальній групі – слабку

обернену кореляційну залежність особистісної здійсненності життя ($r_s = -0,129$, при $p = 0,025$) на рівні статистичної значущості та слабку пряму кореляційну залежність особистісної гармонії ($r_s = 0,136$, при $p = 0,018$) та типу благополуччя ($r_s = 0,117$ при $p = 0,043$) на рівні статистичної значущості, професійної компетентності й самореалізації ($r_s = 0,162$, при $p = 0,005$), професійно-організаційної мотивації ($r_s = 0,194$, при $p = 0,001$), загального показника особистісного благополуччя ($r_s = 0,188$, при $p = 0,001$) від приналежності до офіцерського звання) чи старшинського та сержантського складу на рівні високої статистичної значущості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження у психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів з досвідом приватної професійної практики виявлено вищий показник загального рівня особистісного благополуччя та його компонентів: особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень, ніж у фахівців без досвіду приватної практики, що може свідчити про те, що фахівці з досвідом приватної практики мають більші можливості для втілення особистісного проєкту життя та реалізації професійного потенціалу для досягнення поставлених життєво важливих та соціально значущих цілей, можуть працювати з різними категоріями клієнтів, мають ширший спектр виконуваних професійних функцій тощо. Окрім того, виявлено статистично значущу залежність особистісної самоефективності від наявності досвіду приватної професійної практики, свідчить про те, що досвід приватної практики дає більшу особистісну свободу психологам, соціальним працівникам та соціальним педагогам для самостійного забезпечення різних сфер власної життєдіяльності. Приватна практика значно розширює професійний досвід та компетенції психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів, а, отже, впливає і на рівень їхнього особистісного благополуччя в контексті особистісної самоефективності. За результатами дослідження у офіцерів-прикордонників виявлено вищий показник загального рівня особистісного благополуччя та його компонентів: особистісної гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу. Показники особистісної здійсненності

життя та особистісної самоефективності офіцерів-прикордонників є нижчими порівняно з прикордонниками старшинського та сержантського складу, що пов'язано з низькими рівнями свободи, задоволеності взаєминами зі співробітниками та керівництвом, переживанням емоційно негативних станів та недостатнім врахуванням інтересів при визначенні трудових функцій та призначенні на посади. Отже, переживання особистісного благополуччя офіцерів і прикордонників старшинського та сержантського складу (особистісна здійсненність життя, особистісна гармонія, професійна компетентність й самореалізація, професійно-організаційна мотивація, загальний показник та тип особистісного благополуччя) залежить від специфіки професійної діяльності на рівні статистичної значущості.

Список використаної літератури

1. Волинець Н.В. Емпірична модель особистісного психологічного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія*. 2018. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2018_2_5. (електронне видання).
2. Волинець Н. В. Типологічні особливості особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 209–217.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Volynets N. V. (2018). *Empyrychna model osobystisnoho psykhologichnoho blahopoluchchia personalu Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [An empirical model of personal psychological well-being of the staff of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia : Psykholohiia* [Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series : Psychology]. Vyp. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2018_2_5 [in Ukrainian].
2. Volynets N. V. (2018). *Typolohichni osoblyvosti osobystisnoho blahopoluchchia personalu Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Typological features of personal well-being of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii* [The theory and practice of modern psychology]. No 5. P. 209–217 [in Ukrainian].

Volynets N. V.

COMPARATIVE ANALYSIS OF PECULIARITIES OF PERSONAL WELL-BEING OF BORDER GUARDS WITH DIFFERENT OFFICIAL STATUS AND PSYCHOLOGISTS, SOCIAL WORKERS AND SOCIAL PEDAGOGUES DEPENDING ON THE EXPERIENCE OF PRIVATE PRACTICE

The article the results of a comparative analysis of the personal well-being experiences of border guards with different official status and psychologists, social workers and social pedagogues depending on the experience of private practice are presented. It was shown that psychologists, social workers and social pedagogues with experience of private professional practice have a higher indicator of the general level of personal well-being and its components: personal life feasibility, personal self-efficacy and harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation and professional development and achievements than specialists without experience of private practice. It is noted that experience of private practice gives greater personal freedom to psychologists, social workers and social educators to independently provide various spheres of their own life. Private practice significantly expands the professional experience and competence of psychologists, social workers and social educators, and, consequently, affects the level of their personal well-being in the context of personal self-efficacy. It is revealed that the overall level of personal well-being of psychologists, social workers and social educators is lower compared to border guards.

A higher indicator of the overall level of personal well-being and its components (personal harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation and professional development, and achievements), are revealed of the officers-border guards compared with the of non-commissioned officers-border guards. Indicators peculiarities of personal life and personal self-efficacy officers-border guards are lower compared with the non-commissioned officers-border guards, due to low levels of freedom, satisfaction with relationships with employees and leadership experience negative emotional states and insufficient consideration of interests in determining the work functions and appointment to the post. It is noted that the experience of personal well-being of officers-border guards and non-commissioned officers-border guards (personal fulfillment of life, personal harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation, general index and type of personal well-being) depends on the official status and specifics of professional activity.

Key words: *personal well-being, personal self-efficacy and harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation, professional development and achievements.*

Волинец Н. В.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ПОГРАНИЧНИКОВ С РАЗНЫМ СЛУЖЕБНЫМ СТАТУСОМ И ПСИХОЛОГОВ, СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ И СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ НАЛИЧИЯ ОПЫТА ЧАСТНОЙ ПРАКТИКИ

В статье представлены результаты сравнительного анализа особенностей переживания личностного благополучия пограничниками с различным служебным статусом и психологами, социальными работниками и социальными педагогами в зависимости от наличия опыта частной практики. Показано, что у психологов, социальных работников и социальных педагогов с наличием опыта частной профессиональной практики выявлен более высокий показатель общего уровня личностного благополучия и его компонентов: личностной осуществимости жизни, личной самооффективности и гармонии, профессиональной компетентности и самореализации, профессионально-организационной мотивации, профессионального развития и достижений, чем у специалистов без соответствующего опыта частной практики. Отмечено, что опыт частной практики дает большую личностную свободу психологам, социальным работникам и социальным педагогам для самостоятельного обеспечения различных сфер собственной жизнедеятельности. Частная практика значительно расширяет их профессиональный опыт и компетенции, а, следовательно, влияет и на уровень их личностного благополучия в контексте личностной самооффективности. Выявлен общий уровень личностного благополучия психологов, социальных работников и социальных педагогов ниже по сравнению с пограничниками.

В офицеров-пограничников обнаружен высокий показатель общего уровня личностного благополучия и его компонентов: личностной гармонии, профессиональной компетентности и самореализации, профессионально-организационной мотивации, профессионального развития и достижений по сравнению с пограничниками старшинского и сержантского состава. Показатели личностной осуществимости жизни и личностной самооффективности офицеров-пограничников ниже по сравнению с пограничниками старшинского и сержантского состава, что связано с низкими уровнями свободы, удовлетворенности взаимоотношениями с сотрудниками и руководством, переживанием эмоционально негативных состояний и недостаточным учетом интересов при определении трудовых функций и назначении на должности. Переживания личностного благополучия офицеров-пограничников и пограничников старшинского и сержантского состава зависит от служебного статуса и специфики профессиональной деятельности.

Ключевые слова: личностное благополучие, личностная самооффективность и гармония, профессиональная компетентность и самореализация, профессионально-организационная мотивация, профессиональное развитие и достижения.